

634.0.906

DR. VILLÁNYI MIKLÓS:

AZ ERDÉSZET KÖZGAZDASÁGI KÖRNYEZETE

*Az erdőszet fejlesztése témakörben rendezett tudományos ülés-
szakon elhangzott előadás.*

Az erdőgazdálkodás — akár a rendkívül hosszú távú növénytermelési folyamatnak, akár örökös tőke-hozadék optimalizálásnak fogjuk fel — gazdasági tevékenység; része a népgazdaságnak, annak szerves elemeként kell működnie. Az erdőgazdálkodás tehát nem működhet rendszeridegenként a gazdaság egészében.

A fagazdaságban dolgozóknak — legyenek a vállalati élet, a középső vagy a felső vezetés bármilyen szintjén — folyamatosan és időben érzékelniök kell a világpiac és a hazai gazdaság változásait, igényeit, figyelembe kell venniök a gazdaságirányítás fejlesztésének irányát és ezeket összhangba kell hozniuk az erdőgazdálkodás objektíven létező, ugyancsak lényeges társadalmi érdekeket hordozó sajátosságaival.

A fagazdaság mai helyzetének megítélése, az erdőszet gazdasági környezetének, a fa világpiacának, a népgazdaság és a gazdaságirányítás egészében betöltött szerepének áttekintését igényli.

A világgazdaság erdőgazdálkodásra hatása

a)

Meghatározó jelentőségű, hogy a faanyag és az erdő társadalmi-gazdasági szerepét hosszú távon hogyan ítéljük meg. Sajnos mind a hazai, mind a nemzetközi prognózisok a piac nagyfokú ingadozásait valószínűsítik.

A tartós világgiazi konjunktúra első szakaszában a fa ipari hasznosításának igen gyors növekedését vetítettük ki hosszú távra. A tudományos-technikai forradalom előrehaladtával aztán hajlamosak voltunk már abban hinni, hogy a *lassan* pótolható természetes fát kiszorítja a műanyag, így az erdő nem elsősorban nyersanyagforrás, hanem a környezetvédelem nélkülözhetetlen elemévé válik.

Az olajárrobbanás után közvetlenül azt gondoltuk, hogy a fa most már tartósan felértékelődik a piacon, ami az erdőgazdálkodás fejlesztésének — minden mást megelőző — ösztönzője lesz. Ebből is hamar ki kellett jőzanodni, amikor a gazdaság hosszú recessziója a nyersanyagok, ezen belül a fa iránti igényeket is tartósan befolyásolja. Így az utóbbi években készült előrejelzé-

sek túlzottan is mértéktartóak, óvatosak. Újból nagyobb súlyt kapott a környezetvédelmi szerep.

Az ingadozásokat kiegyenlítve bátran állíthatjuk, hogy a fára, mint ipari nyersanyagra és energiahordozóra, hosszú távon éppúgy szüksége van a társadalomnak, mint az erdő környezetvédő szerepére. A világ egyre inkább energiamérleg-szemléletben kénytelen gondolkodni. A fa igen jó helyen áll a versenyben: az irodalomból közkezen forgó adatok alapján, ha a fűrészáru előállításához felhasznált energiát 100 egységnek vesszük, akkor az acélhoz 2000, az alumíniumhoz 4000, a műanyaghoz 3000—5000 energiaegység szükséges. A fa ma és várhatóan még hosszú ideig a szénnel, olajjal, gázzal, vilamos energiával is versenyképes energiahordozó az előállítási költségek alapján. Az erdő fokozatosan növekvő környezetvédelmi szerepét egyre több tényező bizonyítja, amit csak jelez a téma növekvő gyakoriságú megjelenése az európai és a hazai hírközlésekben, publicisztikában. Több országban pedig egyre nagyobb súlyú belpolitikai kérdéssé vált.

Nem kétséges tehát, hogy az erdővagyon bővítése, az erdő hozamtermő képességének fenntartása, növelése, a megtermelt faanyag minél nagyobb arányú, komplex hasznosítása a világpiac hosszú távon előre jelezhető, tartós tendenciájára építhető.

b)

A világpiac hatásait szűkebb időkeretben vizsgálva az állapítható meg, hogy a 70-es években kialakult és a még soha nem tapasztalt hosszúságú, gazdasági pangás miatt erősen visszaesett az építési tevékenység, ami a felhasználást közvetlenül érintette. A lecsökkent lakásépítés, a nagyarányú infláció, a tömeges munkanélküliség életszínvonalcsökkentő hatása következtében évek óta közismerten igen lanya a bútorkereslet, különösen a tömegtermékek terén. A bútortipar termelésének csökkenése a hazánkat leginkább érintő lombos termékek piacát rontotta és katasztrofális helyzetet teremtett a korábban dinamikus fejlődő forgácslapgyártásban.

Az ipari termelés általános stagnálása áttételesen érintette a csomagolóanyagokat is, amelyekben számottevő szerepe van a fa alapanyagoknak. Az olajárrobbanást követő árarányváltozás a sókoldalú anyagtakarékossgot, a termelés fajlagos anyaghányadának csökkentését ösztönözte. A gazdasági nehézségek pénzügyi gondokat is okoztak a termelőknél, akik kénytelenek voltak készleteiket sokszor az indokolt mérték alá is szorítani. Mindez a fafelhasználást tovább csökkentette.

A keresleti tényezők negatív hatása 1982-ben okozta a mélypontot Európában, de még 1983-ban sem mutatkozott számottevő javulás. 1984-ben azonban — annak ellenére, hogy itt az általános gazdasági élénkülés még érezhetően tétova volt — a konjunktúra-változásoknak az átlagosnál jobban kitétt fapiacra javuló kereslet alakult ki. A fenyő- és lombos fűrészipari termékek, a furnér és a cellulóz alapanyag egyre keresettebbé vált a környező tőkés országokban. A faforgácslap piacán azonban még egyensúlyi állapot sem alakult ki.

A fakesereslet — lassú általános növekedésre számítva — Európában a következő évek során várhatólag élénk marad. Feltehetően érvényesül majd a vázolt tartós tendencia, amely a fát felértékeli a nyersanyagok sorában.

A kérdés másik oldala a kínálat. Európa továbbra is nettó importőr. Hosszú távon ez a tény önmagában kedvező a hazai erdőgazdálkodás számára. Egyelőre azonban éppen kínálati oldalról nem alakulhat ki valóságos egyen-

súly, nem érvényesülhet az értéktörvény, a „tartamos” erdőgazdálkodás társadalmi költségeit nem fedezik az árak.

A fejlődő országok jórésztében ugyanis őserdőket termelnek ki felújítás, tervszerű gondozás, nevelés és az erdő környezetvédelmi funkciójából származó többlet-ráfordítások nélkül.

A rendkívül olcsó munkaerő, a primitív technológiák olcsóvá teszik itt a fakitermelést. Várat magára az az előrejelezhető folyamat, amely ezekben a térségekben is a „tartamos” erdőgazdálkodást parancsolóan megköveteli, vagy a saját ipar kialakulásával a nemzetközi nyersanyag-kínálatot számunkra érezhetően lecsökkenti.

Az utóbbi években a fejlődő országok eladósodtak, nagyobb beruházási programjaik megvalósulása akadozik és nyersanyagkincsüket kénytelenek értéken alul is áruba bocsátani. Sajnos ez az olló ma még inkább nyílik, mint csukódik, ami alapvetően befolyásolja az európai faárakat is, nem éppen kedvező helyzetet teremtve az európai térség erdőgazdálkodása számára.

c)

Erősen zavarja az európai fapiac jövőképét az egyre nagyobb méreteket öltő erdőpusztulás, amely a környezeti ártalmak hatására a kontinens nagyobb hányadán már jelen van. A folyamatot ma csak észlelik, a következményeket jelzik, de hatása a piacon még nem érződik. Ha igazak a pesszimiztikus jóslatok, nagy térségben felborulhat az erdőgazdálkodás évszázados rendje, egyensúlya. Ez esetben a közeljövőben rendkívüli fakínálat, majd szinte kilátástalan fahiány alakulhat ki a térségben. Ez a folyamat a magyar erdőgazdálkodást akkor is alapvetően érintené, ha jellemzően nem terjed át erdeinkre a pusztulás. Erre azonban nincs biztosítékunk. Időben végig kell gondolnunk a teendőket több változatban is.

A fakínálatot szűkíti az erdő környezetvédelmi és közjóléti szerepének növekvő súlya. A természetes és természetellenes erdők arányának visszaállítása — a nagyobb hozamú, de ökológiailag kevésbé állékony mesterséges erdők rovasára — több európai körzetben tapasztalható irány. A tartamos erdőgazdálkodás keretében e folyamat hozamcsökkentő hatása már most is fokozatosan érvényesül.

d)

Magyarország faellátását döntően, de az európai fapiacot is számottevően befolyásolja a Szovjetunió erdőgazdálkodása. A még érintetlen szibériai őserdők egyre távolabb kerülnek és a kitermelés, majd a szovjet erdőgazdálkodási rendszer beállítása a tartamos gazdálkodásra egyre nagyobb fajlagos ráfordításokat követel. E különlegesen nehéz munkára mind nehezebb a Szovjetunióban is megfelelő kapacitást teremteni. Az európai területeken ugyanakkor nagyobb súlyt kaptak az erdővagyon fenntartása, bővítése, és a környezetvédelmi, jóléti szempontok. A fakitermelés tehát korlátozott, az ország belső fafelhasználása pedig növekszik és ezzel a Szovjetunió fakibocsájtó képessége fokozatosan csökken. Ez a hazai erdőgazdálkodás számára ugyan növekvő feladatokat ad, de feltehetően előrelendíti a belső piacot.

Nem hagyhatjuk számításán kívül a környező többi szocialista országot sem. Valamennyiök erdősültsége nagyobb a magyarországinál. Mivel a fa „kemény” cikk, régóta nem kapunk szomszédainktól számottevő faanyagot.

Ugyanakkor a faexportőr szocialista országok — nehéz devizális helyzetükben — az utóbbi években bizony nemegyszer a fejlődő országoknál is kedvezőtlenebb nyomást gyakoroltak a közép-európai fapiacra olcsó kínálatukkal. Bizonyoság erre több tiltakozás és a dömping eljárások.

e)

A fapiac vázolt változásai alakítják a fa világpiacon árat, amely — árrendszerünk mai elvei alapján — a belföldi faárszínvonalat is meghatározza. Mint már utaltam rá, a legnagyobb súlyú eltérítő hatást a fejlődő országok nagy részének kényszerhelyzetéből adódva az őserdők kiszorítása okozza. Ehhez hozzáadva a mérsékelt égővi klimatikus feltételeket, az erdőgazdálkodással szemben támasztott társadalmi igényeket — a szigorú szabályozottságot, a növekvő környezeti szerepet — a piacon kialakult faárak nem fedezik a közép-európai marginális, sőt az átlagos költségeket sem. Ennek köszönhető, hogy pl. az NSZK-ban 15 éve szinte megszakítás nélkül veszteséges az állami erdőgazdálkodás és a magángazdaságok átlaga is csak többszörös állami támogatással mutathat ki csekély, nem versenyképes nyereséget. A befektetett tőke a faárakban általában nem térül meg. Egyre súlyosbodó gondja ez az európai erdőgazdálkodóknak, amit az erdők pusztulása még tetézik. Egyre több szó esik arról, hogy vagy védővámokkal, vagy még inkább az erdő társadalmi szolgáltatásainak megfizettetése révén kell a belföldi erdőgazdálkodás rentabilitását helyreállítani.

A fapiac remélhető távlati javulása várhatóan enyhíti a feszültséget, de jó ideig még nem oldja fel azt. Hatásával a magyar erdőgazdálkodásban is számolnunk kell annak ellenére, hogy az élömunka hazai költsége ma még jelentősen elmarad a fejlett tőkés államok gazdaságainak bérterheitől. Nem várható egyelőre, hogy a világpiacon faár a vivő iparágakkal versenyképes jövedelmet biztosít az átlagos vagy annál rosszabb természeti feltételekkel rendelkező erdőgazdasági vállalatoknak és még járadékjövédelmet is az államnak. Szembe kell néznünk azzal, hogy a világpiacon értékítéletének kitett szelektív fejlesztési politikánk szemszögéből az erdőgazdálkodás ma — sajnos — nem áll elől a sorban. A szükséges preferenciákat más megközelítésben, göröngyösebb úton kell megteremtünk.

A magyar népgazdaság fejlődésének hatása a hazai erdőgazdálkodásra

a)

Rövid történelmi visszatekintés alapján megállapítható, hogy a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején jó konjunktúra vette körül bennünket.

Bár a gazdaságirányítási rendszer fejlesztése jelentős alkotó erőket szabadított fel gazdaságunkban — különösen a mezőgazdaság ment keresztül sokak számára ma is érthetetlenül, szinte forradalmi átalakuláson — az erdőgazdálkodás nem fejlődött kellőképpen. Az ágazatban realizált nyereség csekély volt, a rendelkezésre álló fejlesztési forrás a szinttartást is alig fedezte, az erdőgazdálkodás szinte egy helyben topogott. Az elmaradás főként a mezőgazdasággal szemben feltűnő és fájdalmas is, hiszen az erdőgazdálkodás felhasznált munkaereje lényegében azonos forrásból táplálkozik.

A lemaradásban több tényező is szerepet játszott. Iparunk, építőiparunk felhasználási szerkezete távolodott a hazai fakitermelés adta lehetőségektől. Az elsődleges fafeldolgozás összekötő láncszeme rendkívül gyenge volt, amit

a 70-es évek nagyarányú integrációja tovább gyengített. A lombos erdők ki-termeléséhez megfelelő hatékony gépi technika külföldön sem született meg, így a gépesítés műszaki és személyi feltételei sem voltak adottak. A kialakított belföldi faárendszerek is igen nyomott volt a rendkívül alacsony szocialista importár hatására. A faexport még gyerekcipőben járt. Része volt az elmaradásban az ágazati irányítás változásából származó útkeresésnek, de nem hallgathatom el azt sem, hogy az erdőgazdálkodás az átlagosnál is nehezebben vált el a korábbi megrögzötésektől, innovációs készsége gyengébb volt a kívánatosnál. Az ezidőben keletkezett lemaradást a mai napig nem tudta kiheverni az ágazat, mert ezt követően már az egész népgazdaság növekedése korlátokba ütközött és ezalól az erdőgazdálkodás nem vonhatta ki magát.

b)

A világgazdasági korszakváltás az 1970-es évektől megindult és hazánkban sajátosan kialakuló folyamata tehát nem kedvező állapotban érte fagazdaságunkat.

Az erdőgazdálkodás fejlődésének szubjektív és szervezeti feltételei csak ekkorra értek be. A fa piaci megítélését az energia- és nyersanyagválság fenyegető kísértete egycsapásra megváltoztatta. A vertikumban lendületes iparfejlesztés indult meg és az alaptevékenység gépesítésének műszaki lehetőségei is javultak. A világpiaci árhoz jobban igazodó, ugrásszerűen megnövelt szocialista import faár a belföldi faárszint jelentős emelésére adott alapot. Az irányítás a szabályozás eszközeivel jobban ösztönözte a fejlesztést. Lassan bontakozni kezdett ebben az ágazatban is a vállalkozói szellem.

Az a körülmény, hogy az ágazat mélyről indult, a gazdaságot pedig az egyensúlyi politikai követelmények mindinkább kényszerintézkedések megtételére készítették, az erdőgazdálkodás számára ilyen rövid idő alatt nem tette lehetővé a hátrány ledolgozását.

c)

A még ma is tartó egyensúly-helyreállítási szakaszban a csaknem differenciáltan korlátozás mellett, az ipar növekedése visszaesett, intézkedések sora készített az anyag- és energiatakarékosságra, a készletek csökkentésére. A felhalmozást és a tőkés importot drasztikusan vissza kellett fogni. Az ösztönzés visszaszorult az érdekeltégi viszonyokban a korlátozó elemek terjedtek.

Az erdőgazdálkodás a 80-as évek küszöbén még alig érzékelte a változást, a piac nem jelzett azonnal. A belföldi árrendszer változása, a nyersanyagok tőkés-piaci árszintjének követése átmeneti árnyereség realizálását tette lehetővé a fagazdaságban. Annál nagyobb volt ezután a zuhanás; a tőkés piaci kereslet pangása egyszerre csökkentette az exportlehetőségeket, az export gazdaságosságát és a belföldi árakat.

Itthon az építőipar visszaesése, a fafeldolgozó ipar termelésének stagnálása, az anyagtakarékosság és a szoros készletgazdálkodás voltak a fafelhasználás csökkenésének lényegesebb előidézői. A fatermékek értékesítési lehetősége megcsappant, az árak durván visszaestek. Ugyanakkor a termeléshez felhasznált ipari termékek árai évről-évre átlagosan 5–6%-kal emelkedtek, a dolgozók kereseti szintjének — ami természetesen egyidejűleg költségnövelő tényező — ha lassabban is, követnie kellett az ipari bérszínvonal 6–7%-os növekedését.

A gazdálkodás megváltozott feltételei — strukturális okokból — az átlagosnál kedvezőtlenebbül érintették az erdőgazdálkodást. 1983—84-re az ágazat nyeresége az 1980. évinek a felére csökkent.

A vállalatok jelentős része nem rendelkezik a szintentartáshoz sem elegendő fejlesztési forrással, egyes vállalatok önálló létfeltételei is kétségessé váltak.

d)

Mit várhatunk a jelentől és a közeljövőtől? Az erdőgazdaságok fejlődése természetesen ebben a szakaszban sem szakadt el a hazai gazdaság általános állapotától és a bennünket körülvevő szocialista és tőkés világgazdaság hatásaitól. Az 1985—87. években a népgazdaság lassú konszolidációját várjuk. A külső feltételek, ha nem is javulnak látványosan, de talán nem, vagy csak néhány ponton romlanak.

Az áldozatok árán megteremtett belső egyensúly könnyítheti beilleszkedésünket a lassan élénkülő világgazdaságba. Az ipari termelés mérsékelten, de növekszik, az életszínvonal lassan emelkedik. Továbbra is kritikus lesz a termelő felhalmozás.

Az erdőgazdálkodásban ugyancsak konszolidációt remélünk. A termelés nagyobb arányú növelésére — a lecsökkent erőforrások következtében — nem számíthatunk, ami súlyosbodó faellátási feszültségeket teremt. A fa-piac ugyanis épp olyan hirtelen reagál a gazdaság élénkülésére, mint pangására. A bel- és külföldön egyaránt meginduló fafeldolgozó ipar anyagtakarékossági tartalékai kimerültek, az erőltetetten leszorított készlet szint a termelés akadályává vált. Sok és különösen jó minőségű fa kellene a hazai és az exportpiacon egyaránt.

A javuló piac természetesen fokozatosan javítja az erdőgazdálkodás helyzetét, bár a kereslettel arányos árnyereségre nem számíthatunk az inflációt fékező árendszeri korlátok miatt. A lendületbe kerülés persze nem megy egyik napról a másikra, de az eddiginél nagyobb vállalati rugalmasság, a gyorsabb alkalmazkodás, a korszerűbb szervezési, vezetési gyakorlat elterjesztése jelentősen csökkentheti az átfutási időt és a piaci konjunktúra kihasználását. Ebben segít a szabályozórendszer előnyös, ösztönző változása is.

A VII. ötéves terv közepétől mind a világgazdaságban, mind itthon viszonylag kiegyensúlyozott konjunktúrát remélünk. Terveink szerint fizetési mérlegünk terhei mérséklődnek. Az erőteljesebben növekvő nemzeti jövedelemből normális felhalmozási arány alakítható ki, szerepet kaphat a fejlesztésben megfontolt, tudatos szelekció.

A hosszabb távú nyersanyag- és energiapolitika, a környezetvédelem növekvő jelentősége, a társadalmi, jóléti igények jobb kielégíthetősége egyaránt növeli az erdőgazdálkodás súlyát a népgazdaságon belül. Időközben korszerű műszaki megoldások születtek a lombosfa kitermelésére, gazdaságos ipari feldolgozására, építőipari felhasználására. Versenyképes hasznosítást kínál az energiablokk is. Az új technikai bázison fejlődésnek indulhat az erdőgazdálkodás. Készüljünk fel rá gondosan, nehogy újra elkéssünk.

A gazdaságirányítás folyamatban levő korszerűsítésének következményei a fagazdaságra

a)

A tervezésben lényegi változás az áru és pénzviszonyoknak, a piaci mechanizmusnak nagyobb teret engedő szelektív fejlesztése. Ez az objektív gazdasági folyamatok gyorsabb érzékelését és igényesebb értékelését tételezi fel.

Az erdőgazdálkodásnak is tudomásul kell vennie, hogy csak olyan célokat tűzhet ki, amelyek megvalósításának feltételei adottak a piacon és ezt a közgazdasági feltételek útján az állam az érdekvényesítés mechanizmusában meg is jeleníti a vállalatok számára. A fagazdaság öt éves és éves terve tehát nem néhány szakember indokoltnak, ésszerűnek ítélt vagy attól többé kevésbé eltérő célrendszere, hanem a környezeti hatásokat és a belső erőforrásokat a lehető legjobban felmérő prognózis. Amennyiben a terv olyan változásokat jelez, amibe a gazdaságpolitikának be kell avatkoznia, akkor és csak akkor lehet különleges eszközök alkalmazására számítani.

b)

A közgazdasági szabályozásban a világpiac értékítéletének közvetítésére elvileg kézenfekvő módszer a világpiaci árak alkalmazása a belföldi termelő árak képzésében, függetlenül azok hazai költségtartalmától.

1980-tól a nyersanyagok és az ipari termékek nagy hányadára ez az elv érvényes, így a fára is. Az 1985-ös korszerűsítés során sem az elv, sem a tőkepiaci árkövetés módszere lényegében nem változott, csak kisebb javítások váltak szükségessé.

A továbbfejlődés útja azonban — a mesterkéltnél és nem egyszer ellentmondásos árkövetés helyett — a valóságos versenypiacon, a kereslet—kínálat ütközésével alakított, az adásvétel helyén értékarányos árrendszer. A külkereskedelmi forgalomban a világpiaci árak egyébként is hatnak. A hazai fa-termékek körében a valóságos versenyfeltételek jobbra adóttak, sok termelő áll szemben sok felhasználóval és a termékek javarésze konvertálható. Ezért a mesterséges beavatkozásoktól mentes árrendszer alkalmazható itt. A továbbfejlesztésnek tehát ez az iránya várható.

A költségvetési kapcsolatok terén az általános vállalati jövedelemszabályozás hatókörében az adók és támogatások rendszerének a korszerűsítésében a fő irány az, hogy a vállalati jövedelemmel arányos adózás csökken, az erőforrás-felhasználással arányos adók növekednek. Ezzel a nagyobb nyereségérdekeltséget, az élömunka- és eszközhatékonyság növelését kívánják ösztönözni, amíg végül is kedvezőbb erőforrás allokációhoz vezethet. Különösen az élömunka terhelése nő gyorsan mindaddig, míg az élömunka valóságos értéke a vállalatok gazdasági kalkulációiban kifejezésre juthat.

Az elv megvalósítása az agrárágazatok és most már az erdőgazdaságok jövedelemszabályozásában számos súlyos problémát okozna. A tevékenységek élömunka-aránya nagyon különböző és ezen nehéz, de felesleges is változtatni. Az erdőgazdálkodás béraránya pl. a költségek között 23%, míg az ipar átlagában 8% körüli ez az érték. Az erdőgazdálkodás vázolt 1983—84. évi helyzetében a béreket jelentősen tovább terhelő adórendszer már elviselhetetlen lett volna, az erdőgazdálkodás önálló vállalati működése megoldhatatlannak látszott a normativitás elvének betartásával. Két lehetőség közül kellett dönteni: vagy tartósan megszegjük a normativitás elvét és egyedi kedvezményeket alkalmazunk, vagy az erdőgazdálkodást bevonjuk — a maga körében ugyancsak normatívának számító — agrárszabályozás rendszerébe. Mint ismeretes ez utóbbiban történt döntés.

A megoldás az említett gyakorlati októl eltekintve azért is helyes, mert az erdőgazdálkodás mezőgazdasági környezetben dolgozik, a tevékenység egyharmadát eleve a mezőgazdasági üzemekben végzik, a gazdálkodás eredményét nagymértékben befolyásolják az eltérő természeti adottságok, a költségek bérhányada jóval közelebb van a mezőgazdasághoz, mint az iparhoz.

Mindez azonban nem lenne eléggé meggyőző, hiszen az agrárszabályozás különállásának indoka még az említettekén kívül az élelmiszerek „árdiszparitása”. Az iparifa világpiacon árával kapcsolatban kifejtettek azonban arra utalnak, hogy itt lényegében ugyanerről van szó: az árak nem fedezik teljesen a marginális költségeket, pedig az átlagnál rosszabb adottságok mellett is kell erdőgazdaságoknak működniük. Igaz, hogy más az ármechanizmus, de az árak tartalma hasonló. A fakitermelés 40—50%-át kitevő tűzifa ára pedig árforma és árképzés tekintetében hasonlítva az élelmiszer-gazdaságéhoz hatóságilag erőteljesen meghatározott.

Az agrárszabályozás az 1983—84. évi bázison számolva nem jelent az erdőgazdálkodás számára többlet vállalati alapokat. Megállítja viszont az évek óta tartó pozícióromlást. Előnye, hogy az alaptevékenység fejlesztéséhez az eddigieknél jobb feltételeket nyújt. Javuló piac esetén a többletnyereség nagyobb hányada fordítható fejlesztésre, mint eddig. A legnagyobb erénye az, hogy a keresetszabályozás formái rugalmasabb vállalati bérgazdálkodást tesznek lehetővé és, hogy az eltérő szerkezetű és adottságú vállalatok maguk választhatják a számukra legelőnyösebb formát.

Természetesen az új jövedelemszabályozásra való áttérés sok megoldásra váró gondot is okoz. Ezek nem kis része a vállalati irányítás hatókörébe tartozik és gyorsabb alkalmazkodást, az adódó új lehetőségek mélyebb felismerését igényli. Teendők vannak azonban az irányítás számára is. Gondot okoz pl., hogy a kétféle szabályozórendszer különbségeinek kiegyenlítésére hivatott, az ipari tevékenységekre kivetett termelési adó összevont mértékei versenyképtelenné teszik az erdőgazdasági vertikumokban folyó másodlagos felfeldolgozás egy részét, ami a továbbfeldolgozó ipar számára is elnyertelen és közvetlen lakossági ellátási feszültséget is okoz. Feltételezhető, hogy a tényleges különbségek mértékéig a feszültségek hamarosan feloldhatók lesznek.

Meg kívánjuk vizsgálni azt is, hogy a kedvezőtlen adottságú mezőgazdasági üzemekre vonatkozó differenciált szabályozást — a rendszeren belül — milyen mértékben és módon indokolt alkalmazni az eltérő adottságú erdőgazdaságok esetében. Itt figyelembe kell vennünk a természeti feltételek különbségeinek csökkentését szolgáló erdőfenntartási járulérendszer működésének hatását. A kérdés lényege az, hogy képződik-e valóban annyi járadék-jövedelem a nagyobb hozamú erdőkből, amennyivel meg lehet oldani a kedvezőtlen adottságúak szakszerű erdőfenntartását, vagy a jobb adottságú gazdaságokat megillető vállalkozói haszonból vonjuk-e el az összeg egy részét, rontva e vállalatok versenyképességét? Ez utóbbira a közgazdász válasza csak nemleges lehet.

Az elmondottak — úgy vélem — meggyőzően bizonyítják, hogy hiú ábránd és felesleges energialekötés az erdőgazdálkodást az áru- és pénzviszonyok hatókörének valamilyen felülről irányított mesterkéltnél alacsonyabb helyezni és különösen megszüntetni annak hatását. Nem az áru- és pénzviszonyok erdőgazdaságokra gyakorolt hatásában kell ugyanis vélt hibákat keresni, hanem azok gondolkodását kell korszerűsíteni, akik nem tudják összeegyeztetni még ma sem az áru- és pénzviszonyok érvényesülését az erdőgazdálkodás rövid-, közép- és hosszú távú, tényleg sajátos társadalmi érdekeivel.

c)

A vállalati gazdálkodásra a közvetlen állami beavatkozások köre célszerűen szűkül. A gazdaságirányítás korszerűsítése ezen a téren is további módosításokat irányzott elő.

Allamigazgatási feladat marad jövőben is az ágazati szakma irányítása, a szakhatósági ellenőrzés, az ágazat termékeinek piacán tapasztalt zavarok elhárítása, a gazdálkodás törvényességének ellenőrzése. Az új vállalatirányítási rendszerekkel a tulajdonosi felügyelet az államigazgatásban az alapítás után lényegében megszűnik. A törvényességi felügyelet szervezetileg elkülönül az ágazati irányításon belül.

A MÉM folyamatosan alkalmazkodott a gazdaságirányítás korszerűsítésének fokozatosan alakuló elveihez. A minisztérium szervezete és irányítási módszere — a közelmúltbeli szervezeti korszerűsítéssel — jellemzően megfelelő az új feladatkörnek. A mezőgazdasági üzemek önállósága a szövetkezetek túlsúlya a minisztérium és a vállalatok kapcsolati rendszerében azokat az irányítási elemeket erősítette, amelyek a korszerűsített elveknek felelnek meg.

Az Erdészeti és Faipari Hivatal jól beilleszkedett a minisztérium szervezetebe és irányítási rendjébe. Rugalmas, kétoldalú informális kapcsolati rendszerre a vállalatokkal működőképességét bizonyította. Az érdekegyeztetésben betöltött szerepére nem jellemző az erőszakos beavatkozás, kerüli a vállalati érdekek megsértését. A tulajdonosi felügyelet lényeges szűkülése mellett el látott funkcióit tekintve javulnia kell a közgazdasági eszközrendszer ágazati sajátosságait a gazdaság egészében alkalmazott módszerekkel összehangoló munkájának, a piacfelügyeleti tevékenység gyorsaságának és a szakhatósági ellenőrzésnek.

d)

A közvetlen tulajdonosi irányítás változásával szorosan összefügg az átállás az új vállalatirányítási formákra. Az erdőgazdaságok kivétel nélkül vállalati tanács által irányított szervezeti formában fognak működni. Arra számítunk, hogy a vezetés demokratikus elemeinek erősödése, és az a tény, hogy a kollektíva és a vezető érdeke szorosabbra fonódik, új hatékonysági tartalékokat szabadít fel az erdőgazdálkodásban is.

A különböző nagyságú, termelési szerkezetű, a vertikálitás eltérő fokával rendelkező, különböző kiegészítő tevékenységekre is vállalkozó és mindezek miatt eltérő célrendszert kitzűző, mégis sok területen versenyző erdőgazdasági vállalatok induló szervezete megfelel a gazdaságirányítás korszerűsítési elveinek. Előzetes szervezeti beavatkozásra tehát nem gondolunk. Ezután a vállalatok önmozgásuk alapján válhatnak szét vagy egyesülhetnek.

A későbbi szervezetmódosulások terén a sokrétűség célszerű. Kívánatosnak látszik a közös üzemek, közös vállalatok, a komplex fahasznosítást elősegítő kombinátok irányába mozdulás.

Az erdővagyon fenntartásában, bővítésében az állam határozott szabályozó szerepének fennmaradása, sőt erősítése a vállalatirányítás rendszerének változása után is elsőrendű fontosságú.

A kérdés az, hogy a piacorientált közgazdasági szabályozási rendszer nem élezi-e ki majd feloldhatatlan mértékig a hosszú és rövidtávú; a társadalmi és csoportérdek erdőgazdálkodásban feszülő ellentmondását?

A környezetével versenyző vállalatnak ma nincs elegendő érdekeltisége abban, hogy olyan ráfordításokat teljesítsen, aminek a hozama 20—120 év múlva realizálható, vagy másképp: olyan befektetésekre vállalkozzék, amelyek

megtérülési ideje sokszorososa az átlagosnak. Ilyen alapon teljes ökonómiai illeszkedésre nem számíthatunk. Nem képzelhető el a versenyszférában olyan közgazdasági szabályozás sem, amely ezt a kérdést önmagában megoldja.

Mint már említettem, ugyanakkor ésszerűen arról sem mondhatunk le, hogy az erdőgazdálkodás — mint számottevő árutermelés — a népgazdasági rendszer szerves része maradjon, hogy ne szakadjon el a piactól, objektív közgazdasági környezetétől.

Az erdővagyon bővítését, az erdőalap hozamtermelő képességének fenntartását, növelését több eszközre alapoztuk eddig is. Ezek közül a valóban hatásosak és mechanizmusukkal összhangban levők továbbra is megmaradnak, sőt továbbfejlesztendők.

Az erdőtörvény és a hozzá kapcsolódó jogszabályok olyan kereteket adnak, amely alapján a törvényességi felügyelet a negatív jelenségeknek, tendenciáknak gátat vetnek. E jogszabályok továbbfejlesztésével a hatások is javítható.

Az erdőtörvényre épül a miniszteri jóváhagyású részletes erdőterv. Ennek kétoldalú továbbfejlesztése folyamatban van. Az egyik oldalról nagyobb rugalmasságot nyújt a vállalatoknak olyan kérdésekben, amelyekben ez megengedhető, a másik oldalról szűkíti a vállalati mozgást ott, ahol az veszélyeztetné a társadalom távlati érdekeit. A korszerűsített erdőterv és a vonatkozó jogszabályok kapcsolatában szükséges konkretizálni, hogy az erdőtervben melyek azok a kötelező előírások, amelyek megszegése előre meghatározott anyagi szankciókkal jár. Fokozatosan erősíteni kell ugyanakkor az erdőterv ökonómiai megalapozottságát.

A társadalmi érdek érvényesítésének rendkívül fontos láncszeme a hatósági ellenőrzés, az erdőfelügyelet. Jogállása, hatásköre a gazdaságirányítás korszerűsítése kapcsán nem módosul. Rangját, hatékonyabb működésének feltételeit azonban javítanunk kell. Csökkenteni kell a bürokratikus elemeket és erősíteni a hosszú távú ökonómiai szemléletet. Nem engedhetjük meg — semmilyen indokkal, különösen nem jövedelemhiányra hivatkozva — egyetlen ha kivágott erdő újratelepítésének elmaradását sem. Különösen a gyors talajpusztulásnak kitett észak-magyarországi erdeinkben található, minden szempontból elmarasztalendő „fehér foltok” felszámolását kell megkövetelnünk és kizárni újrakeletkezésük lehetőségét.

A közgazdasági szabályozás sem kapcsolható ki teljesen az erdővagyon bővítésének eszköztársaságából. Célszerű fenntartani és tökéletesíteni az erdőfenntartási alapot és az erre épülő erdőművelési finanszírozási rendszert, amely nemcsak a biztos bázisát teremti meg az erdők fenntartásának, hanem áthidalja a hozamok és a ráfordítások közötti időszakadékokat, és ezzel az erdőművelést beilleszti a vállalat normál működésébe.

Nem hagyhatjuk továbbra sem számításon kívül a szubjektív elemeket. A társadalom figyel az erdőre és az erdő használóitól erdőcentrikus etikai magatartást követel. Ez alól egyetlen vállalati kollektíva sem vonhatja ki magát, ami szintén az erdővagyon csökkentő, az erdő hozamtermő, környezetvédő szerepét rontó folyamatok kialakulása ellen hat.

Mindezek a tényezők együttesen, várhatóan az eddiginél jobb feltételeket teremtenek arra, hogy a magyar erdők élőfaállománya, folyamatos hozama, környezetvédelmi és jóléti szerepe fokozatosan tovább növekedjék a változó közgazdasági környezetben. Ennek azonban legfőbb biztosítéka az erdőgazdaságok vezetői, munkásai, a kutatók, oktatók, az igazgatásban dolgozók felelős, a növekvő igényeket kielégítő munkája.